

IMPACTANALYSE EN DUURZAAMHEIDSTRANSITIES IN VLAANDEREN

Reflectie & pilootoefening

Jean Hugé, Tom Waas & Thomas Block

Promotor: Prof. Dr. Thomas Block

Onderzoekspaper 10

Leuven, 10 december 2014

Het Steunpunt Transitie voor Duurzame Ontwikkeling is een samenwerkingsverband van de KU Leuven, de Universiteit Gent, VITO en Erasmus Universiteit Rotterdam.

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

Hugé Jean, Waas Tom en Block Thomas (2014), *Impactanalyses en duurzaamheidstransities in Vlaanderen. Reflectie & pilootoefening*, onderzoekspaper Steunpunt TRADO, Gent.

Voor meer informatie over deze publicatie Tom.waas@ugent.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Programma Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© 2014 STEUNPUNT TRANSITIES VOOR DUURZAME ONTWIKKELING

p.a. Secretariaat Steunpunt Transitie voor Duurzame Ontwikkeling
HIVA - Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving
Parkstraat 47 bus 5300, BE 3000 Leuven

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steunpunttrado.be

Inhoud

Inleiding	4
Methodologie	5
1. Impactanalyse & transitiedenken: <i>living apart together</i>?	5
1.1 Ontstaan en kenmerken	5
1.2 Beleidsimpact	8
2. Functies van IA in duurzaamheidstransities	9
2.1 Types IA	9
2.2 Types IA en transities	11
3. Impactanalyse voor DO-transities in de praktijk: focus op Vlaanderen	12
3.1 Doelstelling workshop	13
3.2 Methodologie	13
3.3 Resultaten	16
3.3.1 Inhoudelijk	16
3.3.2 Procesmatig	17
4. Conclusie & beleidsaanbevelingen	19
5. Bibliografie	21

Inleiding

TRADO Onderzoekslijn 7 focust op het potentieel en de praktijk van impactanalyse voor duurzame ontwikkeling in Vlaanderen. Impactanalyse voor duurzame ontwikkeling (IA) of *'sustainability assessment'* wordt hier gedefinieerd als 'elk proces dat toelaat om duurzame ontwikkeling als beslissingsstrategie te gebruiken door middel van de identificatie en evaluatie van de toekomstige effecten van lopende en geplande acties op duurzame ontwikkeling' (Hugé *et al.* 2013). Deze definitie is geïnspireerd door de internationale literatuur, in het bijzonder door het werk van Pope (2006), Bond & Morrison-Saunders (2009) en Bond *et al.* (2012). Uiteraard bestaan er variaties op de definitie, en we gaan straks dieper in op de voor- en nadelen van de open interpretatie (en van de daaruit voortvloeiende waaier aan 'officiële' definities in regelgevende kaders) van dit beleidsondersteunend proces. Zo is de officiële verankering van IA in het Vlaamse beleid voorlopig gerealiseerd door middel van de in de reguleringsanalyse ingebedde 'Quick Scan voor Duurzame Ontwikkeling' (verder "QS"), die voor de Vlaamse Overheid in het kader van het vorige Steunpunt Duurzame Ontwikkeling (2007-2011) werd ontwikkeld (<http://sta.dar-001.ys.be/QuickscanDO>).

Het vrij recente ontstaan van impactanalyse voor duurzame ontwikkeling (die we in deze tekst zullen afkorten als IA) leidt tot een aantal kernvragen waarop beleidsmakers terecht een antwoord verwachten. Deze vragen hebben enerzijds betrekking op methodologische en procesmatige aspecten (Hoe pakken we dit best aan? Hoe 'doen' we een dergelijke IA?), op de link met de verscheidenheid aan duurzame ontwikkelingsconcepten (zoals transitie), op de link met andere bestaande processen en procedures zoals milieueffectrapportage, plan-milieueffectrapportage, reguleringsimpactanalyse (RIA) en bestaande consultatiemechanismen, als op de doeltreffendheid en het nut van IA. Voorts rijzen er vragen aangaande de praktische haalbaarheid van dergelijke oefeningen, en naar hun inbedding in de beleidsvoorbereidingsprocessen, die vanzelfsprekend geen *tabula rasa* zijn. In overleg met het begeleidingscomité van TRADO onderzoekslijn 7 en in lijn met het meerjarenplan van het TRADO Steunpunt, heeft deze working paper volgende doelstellingen:

- Het voeren van de reflectie m.b.t. de functie(s) van impactanalyse voor duurzame ontwikkeling in de context van duurzaamheidstransities;
- Een analyse van de opportuniteiten en knelpunten voor het gebruik van de QS als instrument voor impactanalyse voor duurzame ontwikkeling in Vlaanderen, d.m.v. een case study op het Beleidsplan Ruimte;
- Het opstellen van beleidsaanbevelingen m.b.t. de toepassing van impactanalyse voor duurzame ontwikkeling in Vlaanderen.

Methodologie

We volgden een drieledige aanpak:

- De wetenschappelijke literatuur m.b.t. impactanalyse en duurzaamheidstransities werd onderzocht, met een focus op IA-tijdschriften zoals de *Environmental Impact Assessment Review*, *Impact Assessment and Project Appraisal* enerzijds, en anderzijds op *sustainability science*- en transitietijdschriften zoals *Sustainability*, *Ecological Economics*, *Technological Forecasting & Social Change*. Deze kritische literatuurstudie had als doelstelling om nieuwe concepten, links en praktijkervaringen m.b.t. de functie(s) van IA in transitie te exploreren. De bevindingen van die exploratie worden weergegeven in Secties 3 en 4.
- Er werd op 18 oktober 2013 een workshop georganiseerd waarbij de Vlaamse ‘Quick Scan Duurzame Ontwikkeling’ (zie hoger) - louter als test - werd toegepast op de kernnota van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen. De bevindingen van deze casus worden weergegeven in Sectie 5, en worden in internationaal perspectief geplaatst.
- In de conclusie (Sectie 6) worden de internationale ontwikkelingen getoetst aan de Vlaamse beleidspraktijk en worden concrete aanbevelingen geformuleerd betreffende de toekomstige ontwikkeling en toepassing van IA ter ondersteuning/facilitatie van duurzaamheidstransities in Vlaanderen.

1. Impactanalyse & transitiedenken: *living apart together*?

1.1 Ontstaan en kenmerken

Het is geenszins de bedoeling om in deze sectie een volledig overzicht te geven van de rijke IA-literatuur, noch van de transitieliteratuur. We verwijzen de lezer hiervoor graag naar respectievelijk Paredis & Block (2013) en naar Bond *et al.* (2012) en Hugé (2012). Het is echter relevant om na te gaan waar er verbanden zijn tussen beide benaderingen, die hoewel ze conceptueel - en praktisch – deels verenigbaar zijn, een verschillende ontstaansgeschiedenis hebben en tevens als aparte deeldomeinen en/of operationele concepten naast elkaar bestaan, in lijn met de exploratieve *mapping* van het onderzoeksdomein ‘duurzaamheidstransities’ die uitgevoerd werd door Markard *et al.* (2012).

De IA praktijk is ontstaan uit twee grote tendensen in *ex ante* evaluatie die na het doorstoten van het concept duurzame ontwikkeling in de publieke arena in de jaren 1990 (in het bijzonder na de UNCED conferentie in Rio in 1992) versmolten zijn tot een ‘geïntegreerde impactanalyse’ met duurzame ontwikkeling als leidend principe én als vooropgesteld einddoel.

Enerzijds groeide IA uit de klassieke milieueffectenrapportage (mer), waarvan de reikwijdte stilaan werd uitgebreid tot de verschillende dimensies/sferen van duurzame ontwikkeling. Dit leidde weliswaar ook tot een wildgroei aan sectorale impactanalyses of beleidstoetsen, die omwille van de specificiteit van hun onderwerp en/of omwille van politieke zichtbaarheid elk hun eigen - al dan niet succesvol - leven gingen leiden. Denken wij bijvoorbeeld aan sociale impactanalyse (*social impact*

assessment, (Vanclay, 2003)) of gezondheidsimpactanalyse (*health impact assessment*). Maar die beweging leidde dus ook tot de opkomst van IA, onder verschillende gedaantes en naamgevingen (waarvan duurzaamheidsbeoordeling of '*sustainability assessment*' en '*sustainability impact assessment*' de meest gangbare zijn), waarbij IA werd gezien als de allesomvattende impactanalyse die het brede concept duurzame ontwikkeling in al zijn facetten kon vertalen en operationaliseren. Op die manier zou impactanalyse dus de kritieken en problemen die inherent zijn aan het 'containerbegrip' duurzame ontwikkeling kunnen helpen oplossen (Waas *et al.*, 2011).

Impactanalyse voor duurzame ontwikkeling werd echter ook gevoed door de betere regelgeving-agenda, die zich op vlak van *ex ante* evaluatie manifesteerde in het instrument van de reguleringsimpactanalyse (*regulatory impact assessment*, RIA). De convergentie van het duurzaamheidsdiscours en het betere regelgevingsdiscours resulteerde tevens in een convergentie van de ondersteunende processen die - alvast conceptueel - samensmolten in een geïntegreerde duurzaamheidsbeoordeling. Voor een praktijkvoorbeeld wordt vaak verwezen naar de Europese Commissie, waar de synergiën tussen de duurzaamheidsagenda en de competitiviteitsagenda leidden tot de creatie van de Europese *Impact Assessments* (http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/index_en.htm). Maar ook in Vlaanderen is er een gelijkaardige evolutie merkbaar, met de stapsgewijze toenadering tussen beide beleidsagenda's die uiteindelijk resulteerde in de inbedding van een eenvoudige duurzaamheidsbeoordeling (de bovenvermelde QS) in het Vlaamse RIA-proces (Hugé & Waas, 2011).

De oorsprong van het transitiedenken ligt deels in de economie, in het bijzonder in *de evolutionary economy*, waarbij gekeken wordt naar de hefboomen en naar het verloop van socio-technische evoluties van de maatschappij (Geels, 2002). Bovendien is er ook in de *science & technology studies* (STS) bijzondere aandacht voor transities, en voor de rol die wetenschappers hierin kunnen spelen. In Vlaanderen liggen de wortels van het transitiedenken in het milieubeleidsdomein (Paredis & Block, 2013). De transitie-management-benadering focust (zeker in zijn praktische toepassing) op 'machtsvrije' transitie-arena's, waar nichespelers en vooruitstrevende regimespelers in een ambigue setting tot een gezamenlijke probleemdefinitie komen van een bepaald systeem, en waar in een volgende stap een transitie-agenda wordt gedefinieerd. Deze transitie-agenda omvat een visie op de toekomst van het systeem, een transitiepad om die visie te bereiken, en een reeks experimenten die toelaten om die transitiepaden te testen en te realiseren (Paredis & Block, 2013).

Transitiemanagement (en het bredere 'transitie-denken') is een manier om *policy change* te conceptualiseren en vorm te geven. Loorbach & Rotmans (2010) definiëren het 'als een deliberatief proces dat governance activiteiten zo tracht te beïnvloeden dat deze leiden tot een versnelde verandering richting duurzame ontwikkeling'. Uiteraard wordt een concept dat staat voor een grootschalige verandering zoals de vaag gedefinieerde maar sowieso ontwrichtende duurzaamheidstransitie, ook geconfronteerd met weerstand vanwege verschillende groepen maatschappelijke actoren. Het doorbreken van routines, machtsverhoudingen en denkpatronen is een onvermijdelijke 'neveneffect' van transitiedenken. Belangrijke kritieken op het transitie-managementdenken hebben echter juist betrekking op het onvoldoende erkennen van de grilligheid van transitieprocessen, de robuustheid van hegemone machtsconfiguraties en 'lock ins', het belang van 'policy entrepreneurs', etc. Heel wat auteurs argumenteren dan ook dat transities door en door politieke processen zijn en een meer gevarieerde strategie nodig is om duurzaamheidstransities te realiseren en niet enkel te bouwen op ambigue TM-netwerken van welmenende voorlopers (zie o.a. Grin, 2010, Meadowcroft, 2011, Block & Paredis, 2013).

Daar waar transitie management idealiter inspireert, netwerken creëert, langetermijndenken stimuleert en discours ontwikkelt in nieuwe politieke ruimtes (zoals TM-arena's), vindt IA niet zozeer in een machtsvacuüm plaats. Naast een systematisch *ex ante* evaluatieproces, is IA zeker ook een forum voor discussie, maar dan ingebed in veeleer formele settings en waar verschillende actoren onder de gedeelde duurzaamheidsparaplu samen reflecteren over de contextafhankelijke interpretatie van duurzame ontwikkelingseffecten. IA kan dus ook een consensusvormende arena die ruimte biedt voor open debat tussen verschillende stakeholders, maar waarvan de regels en contouren minder open en ambigue zijn. Tegelijkertijd is IA een systematisch proces dat op zichzelf weinig revolutionair is – het leidt er wel toe dat de 'duurzaamheidsdiscussie' (Kasemir *et al.* 2003) gestructureerd gevoerd wordt, maar het stelt niet noodzakelijk het systeem ter discussie, een wezenlijk verschil met het transitiedenken dat de hegemonische en onduurzame structuren, culturen en praktijken in vraag stelt. IA past veeleer in de traditie van de klassieke *ex ante* oefeningen zoals mer, die oorspronkelijk bedacht zijn als processen die in een vroege fase van de 'beleidscyclus' input leveren in het beleidsproces. De manier van besluitvorming wordt *in se* niet in vraag gesteld, en de IA is (nog te) vaak een geïsoleerd proces, dat plaatsvindt in een zijkamer van de politieke besluitvorming. IA is een louter beleidsondersteunend proces, waarmee de beleidsmakers rekening kunnen houden, maar dit is in de meeste gevallen geenszins verplicht. Als we de mogelijke functies van IA echter iets ruimer bekijken, merken we wel dat IA ook een rol kan spelen in het vormgeven van nieuwe discours over duurzaamheid en op die manier ook kan bijdragen tot het uitbreiden van de waaier aan mogelijke beleidsopties waaruit beleidsmakers kunnen kiezen om hun doelstellingen te realiseren (Hugé *et al.*, 2013). Een eerste stap in een transitie is het begrijpen en doorgronden van mogelijke alternatieven (Tickner & Geiser, 2004) – en ook daar kan IA een belangrijke rol spelen.

IA deelt dan wel de uiteindelijke doelstelling van het transitie management, namelijk het verwezenlijken en/of faciliteren van verandering richting een meer duurzame toekomst, maar doet dat dus binnen een meer formele (beleids)arena en op een voorzichtige manier, zonder de onderliggende logica van besluitvorming openlijk te willen veranderen. IA is echter niet enkel een *proces* dat abstracte duurzaamheidsprincipes (zoals het voorzorgsbeginsel) belichaamt en vertaalt, maar het is ook een beleidsondersteunend *instrument* dat binnen het beleid kan ingezet worden om de transitie te helpen realiseren. Transitie management overstijgt dan weer de scope van (louter) beleidsverandering omdat wordt gestreefd naar socio-technische systeeminnovatie. Een enge beleidsaanpak wordt immers als onvoldoende adequaat beschouwd om bepaalde duurzaamheidsproblemen aan te pakken. Er is nood aan een transitie van maatschappelijke systemen die aan de basis liggen van die problemen, zoals het energiesysteem, het mobiliteitssysteem of het landbouw- en voedingssysteem. Daarbij dient nogmaals opgemerkt te worden dat transities grillig verlopen en 'emergente' factoren permanent mee processen beïnvloeden. De vraag naar de wenselijkheid en de haalbaarheid van instrumenten ter ondersteuning en sturing van transities dient dus steeds meegenomen te worden in reflecties over IA en transities. Sturen is misschien een te sterke term, zo stellen Whitmarsh & Nykvist (2008): '*sustainability assessment tools simulate and stimulate transitions to sustainable futures*'.

Transitie management heeft binnen de vooropgestelde systeembenadering uiteraard ook oog voor het openhouden van beleidsopties en het omgaan met gefragmenteerd beleid. De overheid dient hierbij stimulerend en bemiddelend op te treden (Loorbach & Rotmans, 2010). Op zijn minst kunnen we hierbinnen conceptuele synergiën identificeren tussen IA en transitie management - IA streeft namelijk ook naar een grotere beleidscoherentie, naar minder gefragmenteerd beleid, en naar een verandering richting duurzaamheid.

De identificatie van conceptuele gelijkenissen, van de potentiële complementariteit en van de convergerende discours van IA en transitie management zijn een eerste stap in de goede richting, maar de vraag naar hun eigenlijke impact, d.w.z. het beleidsbeïnvloedende potentieel van deze concepten, is van groot belang om hun praktisch nut aan te tonen. We gaan hier in de volgende secties op in.

1.2 Beleidsimpact

De kernvraag is of IA bijdraagt tot het beïnvloeden en tot het realiseren van duurzaamheidstransities. Dit is de zogenaamde ‘influence challenge’ (Hugé et al., 2013), die de impact van IA op het beleid centraal stelt.

De beleidsimpact van IA hangt af van de functies die men aan het IA proces toebedeelt. Bijgevolg zal de definitie van wat beleidsimpact betekent afhangen van welk dominant perspectief men hanteert m.b.t. beleidsvorming. Rechtstreekse beleidsimpact kan nagegaan worden in genomen beslissingen (en heeft betrekking op de conformiteit van beslist beleid met de aanbevelingen van een IA via de inachtnaam van duurzaamheidsprincipes en door middel van een aanpassing van het oorspronkelijke beleidsvoorstel).

Indirecte beleidsimpact kan betrekking hebben op (Runhaar & Driessen, 2007):

- Het feit dat beleidsmakers anticiperen op komende IAs, wat als gevolg heeft dat er duurzamer beslissingen genomen worden dan in het geval er geen IA zou uitgevoerd worden;
- Nieuwe ideeën die ontstaan als gevolg van IA processen;
- Impact op processen die niet gelinkt zijn aan het IA proces zelf.

De indirecte beleidsimpact is bijzonder relevant aangezien beslissingen vaak genomen en gerealiseerd worden op manieren die ver af staan van de oorspronkelijke intenties van de beleidsmakers (Runhaar, 2009). Drie sleutelfactoren beïnvloeden de beleidsimpact van IA (Runhaar & Driessen, 2007; Hugé, 2012):

- De graad van consensus betreffende de interpretatie van duurzame ontwikkeling in het IA-proces;
- Duurzame ontwikkeling is een intrinsiek dynamisch concept dat onderhevig is aan vele interpretaties. Dit betekent dat de keuze van duurzaamheidscriteria in een IA een bijzondere visie op duurzaamheid reflecteren. Ook al zijn de algemene duurzaamheidsprincipes (zoals de Rio Principes) goed gekend, hun operationele vertaling zal uiteindelijk een contextafhankelijk en participatieve synthese moeten zijn, die vorm zal krijgen in het IA proces zelf. Een consensus-interpretatie van duurzame ontwikkeling is dus geen voorwaarde voor een succesvolle IA, maar zou er idealiter wel het resultaat van kunnen zijn. Runhaar & Driessen (2007) wijzen er echter op dat de mate van overeenkomst tussen de aanbevelingen van de IA en de waarden en belangen van de beleidsmakers in de praktijk van groot belang blijkt te zijn. Algemeen kan er echter gesteld worden dat de uiteindelijke beleidsimpact van een IA groter zal zijn als de betrokken actoren het eens zijn over de –uiteraard slecht deels (zie o.a. Lele, 1991) - contextafhankelijke invulling die aan duurzame ontwikkeling kan gegeven worden;
- De graad van onzekerheid van de kennis waarop de IA gebaseerd is.

IA is, nog meer dan andere toekomstgerichte oefeningen, gekenmerkt door onzekerheid en complexiteit. Een kwalitatief hoogstaande IA creëert geen kunstmatig gevoel van zekerheid, maar

slaagt er in om een synthese te maken van de inputs en perspectieven van verschillende kennisdomeinen en van verschillende actoren.

Kenmerken van het besluitvormingsproces en van de institutionele setting waarin de IA plaatsvindt.

IA is ingebed in een - deels - participatieve interpretatie van besluitvorming. Idealiter is het een voorbeeld van een governance instrument dat samenwerking tussen overheidsactoren en externe actoren faciliteert. Het institutionele landschap waarin IA plaatsvindt, zal de beleidsimpact van IA beïnvloeden, bv. via de links met andere - mogelijke dominante - praktijken zoals andere types effectanalyses.

Bovenstaande exploratieve analyse biedt reeds een aantal aanknopingspunten voor een verbetering van de IA praktijk, maar alvorens de IA praktijk in Vlaanderen te bespreken, lijkt het ons zinvol om dieper in te gaan op de verschillende functies die IA in het beleidsproces kan vervullen. Die discussie is bijzonder relevant in het geval van IA, aangezien verschillende actoren verschillende visies kunnen hebben op de functies van IA.

2. Functies van IA in duurzaamheidstransities

2.1 Types IA

Intuïtief lijkt het potentieel van IA om duurzaamheidstransities te ondersteunen duidelijk. IA werd o.a. door Rotmans (2007) en Lotze-Campen (2007) een belangrijke rol toebedeeld in transitie. De tweeledige interpretatie van IA, als een beleidsondersteunend instrument gericht op een verhoging van de kwaliteit van specifieke beleidsvoorstellen enerzijds, en als een forum voor debat en voor de contextuele interpretatie van duurzaamheid anderzijds, klinkt aanlokkelijk.

IA kan inderdaad verschillende functies hebben in een besluitvormingsproces. Deze functies zijn niet exclusief, en IA oefeningen vervullen vaak simultaan meerdere functies. In de literatuur (Hertin *et al.*, 2009; Sinclair *et al.*, 2007) worden volgende functies geïdentificeerd:

- Het genereren van informatie;
- Het structureren van complexiteit;
- Een forumfunctie (IA als ruimte voor debat en discussie);
- Het faciliteren en ondersteunen van attitudeveranderingen t.a.v. duurzame ontwikkeling;

Net zoals de verschillende functies die door verschillende actoren worden verwacht van en/of toebedeeld aan IA, kunnen variëren, zo is er ook geen absolute interpretatie van een 'ideale' IA benadering. Factoren zoals de verwachtingen van de betrokken actoren, de veranderende politieke steun voor een specifieke interpretatie van duurzame ontwikkeling, wetenschappelijke inzichten, de beschikbare menselijke en financiële capaciteit, zullen een invloed uitoefenen op de IA praktijk. Om de verscheidenheid aan perspectieven te illustreren presenteren we hier een synthese van ideaal-typische benaderingen van IA, geïnspireerd door de beleidswetenschappelijke literatuur (Cashmore, 2004; Holder, 2004; Pope *et al.*, 2004; Söderbaum, 2007; Weaver and Rotmans, 2006). Deze synthese is een vereenvoudiging die de essentiële kenmerken samenvat van twee contrasterende, ideaal-typische IA benaderingen, respectievelijk IA Type I en IA Type II genaamd. Beide interpretaties zijn uitersten van een continuüm van benaderingen. De meeste IA praktijkoefeningen zullen zich ergens tussen Type I en Type II bevinden.

IA Type I

Een IA Type I is een sequentieel, lineair proces dat de kwaliteit van een specifiek beleidsvoorstel wenst te verhogen. Deze pragmatische oefening focust op de korte termijn en vertoont gelijkenissen met een klassieke milieueffectrapportage (mer). De algemene doelstelling is het screenen van een reeds bestaand beleidsvoorstel op mogelijke duurzaamheidseffecten, én het voorstellen van mogelijke verzachtende maatregelen die de negatieve duurzaamheidseffecten kunnen milderen en de positieve duurzaamheidseffecten kunnen maximaliseren. De Type I benadering kan gerealiseerd worden met behulp van gebruiksvriendelijke tools, zoals matrices en checklists. Deze benadering vertrekt vaak van een klassieke onderverdeling van duurzame ontwikkeling in drie (of vier) pijlers, en tracht *trade offs* te identificeren. Pope *et al.* (2004) waarschuwen echter dat IA op die manier soms economische doelstellingen kan laten primeren op ecologische en sociale doelstellingen, ten minste als *trade offs* als legitiem worden aanzien in het streven naar duurzaamheid (zoals in het ‘*weak sustainability*’ paradigma).

IA Type II

Een Type II IA is een cyclisch, exploratief, pro-actief proces dat focust op de lange termijn. Het is volledig geïntegreerd met het beleidsproces. Dit type IA focust op de ontwikkeling van een aangepaste beleidsrespons op maatschappelijke uitdagingen, met inachtnaam van de voor duurzame ontwikkeling noodzakelijke lange termijn. Deze oefeningen focussen op deliberative governance en steunen op een actieve deelname van externe actoren. Type II IAs staan kritisch t.a.v. dominante paradigma’s, en laten toe om nieuwe beleidsideeën en beleidskaders in de praktijk te brengen. Type II IAs zijn gebaseerd op interdisciplinaire en niet-lineaire kennisproductie.

Tabel 1: Kenmerken van de ideaaltypische IA benaderingen Type I & Type II

	Type I	Type II
Algemene doelstelling	Pragmatisch: screenen van beleidsvoorstellen op duurzaamheidseffecten.	Strategisch: ondersteunen van de realisatie van lange termijn duurzaamheidsdoelstellingen
Wat wordt er gemaximaliseerd?	Planning (gebruiksvriendelijkheid, duidelijke aanbevelingen betreffende een specifiek beleidsvoorstel)	Netwerking (interdisciplinaire wetenschappelijke kennis, participatie, deliberatie, leereffecten)
Doeltreffend als..	Het beleidsvoorstel van hogere duurzaamheidskwaliteit is na de IA. Trade offs in alle transparantie gebeuren.	Het deliberatieve proces leidt tot consensus op basis van argumentatie. De beleidscultuur positief wordt beïnvloed. Een transformatief leerproces wordt ingezet.
Efficiënt als...	De beschikbare middelen en expertise efficiënt zijn benut.	Een procedure toelaat om het ‘Type II’ ideaal te vertalen in haalbare acties. De IA iteratief wordt uitgevoerd en geïntegreerd is met het beleidsproces.
Methodes	‘Standaard’ methodes (bvb. wiskundige modellen, kosten-baten analyses,	Deliberatieve methodes (bvb. workshops, focusgroepen, expertenpanels), met ‘standaard’

	checklists, matrices..)	methodes ter ondersteuning.
Sterktes	Praktische benadering die leidt tot duidelijke aanbevelingen. Makkelijk te introduceren in de gangbare beleidspraktijk.	Duurzaamheid kan een gedeelde doelstelling worden. Potentieel om de besluitvormingscultuur te veranderen.
Zwaktes	Data- en expertise-vereisten. Trade offs kunnen leiden tot een marginalisering van ecologische doelstellingen. Ondersteunt 'weak sustainability'. Risico op kunstmatige geruststelling van beleidsmakers inzake duurzaamheid.	Representativiteit van de betrokken actoren? Potentieel om duidelijke aanbevelingen te genereren? Moeilijk te institutionaliseren.
Opportunities	Vraag naar dergelijke oefeningen vanuit het beleid. Bestaande kennis en know how. Praktische ervaring met gelijkaardige oefeningen (mer, plan-mer)	Bestaande participatiemechanismen. Wetenschappelijk en politiek momentum pro duurzaamheid. Versnelling van global change vraagt snelle en innovatieve actie.
Bedreigingen	Gebrek aan duurzaamheidscultuur. Risico op onevenwicht richting 'betere regelgeving'-agenda en daaruit volgende verzwakking van duurzame ontwikkeling.	Gebrek aan praktijkervaring met Type II oefeningen. Politieke en maatschappelijke weerstand t.a.v. het transformatiepotentieel van Type II oefeningen.

2.2 Types IA en transities

Beide ideaal-typische IA benaderingen zijn te linken aan perspectieven betreffende de rol van IA in transities.

Zo is er in het geval van Type I IA sprake van een 'minimalistisch' perspectief: IA draagt bij tot het nemen van duurzamere beslissingen en is op die manier instrumenteel in het realiseren van transities. Zo maakt IA *trade offs* transparant en laat het de beleidsmakers toe om specifieke beslissingen te motiveren. IA steunt dan op een resem *tools*, die de robuustheid en de geloofwaardigheid van de benadering onderbouwen (Ness, 2007), en die de beleidsmakers toelaten om een selectie te maken tussen alternatieve beleidsopties (Bond *et al.*, 2012). Om om te gaan met *trade offs* suggereren Bond *et al.* (2012) volgende criteria: netto-duurzaamheidswinst, 'burden of argument' (diegene die de *trade off* voorstelt dient die uitgebreid te motiveren), vermijden van significante negatieve effecten, bescherming van de toekomst..

Deze minimalistische benadering duidt geenszins op een gebrek aan beleidsimpact, de term 'minimalistisch' slaat enkel op het –beperkte- gebruik van het potentieel van IA in transities. Whitmarsh & Kykvist (2008) halen een voorbeeld aan waarbij de IA zo is ingevuld dat er verschillende mogelijke mobiliteitstransitiescenario's worden ontwikkeld, waarvan de impact op duurzaamheid

wordt nagegaan. In sommige scenario's ligt de nadruk op een filebelasting ('congestion tax), bij andere scenario's ligt de nadruk op landschappelijke veranderingen enz. De IA laat dan toe om geïnformeerde keuzes te maken. In een ander voorbeeld bespreken Köhler *et al.* (2009) een IA waarbij alternatieve sociale, gedrags- en technologische niches worden gemodelleerd. In een volgende stap wordt nagegaan welke niches tot een ruimere transitie kunnen leiden. Het model bleek succesvol in het simuleren van regime-niches dynamieken.

De Type II IA neigt naar een 'maximalistisch' perspectief: IA wordt gezien als een collectief leerproces, en/of als een proces dat toelaat om een transitie-arena te organiseren. IA wordt dan gekenmerkt door zijn strategisch karakter (Hacking & Guthrie, 2006) en is dan meer dan een correctief proces (zoals in Type I IA). Het transitiedenken en het transitie management biedt tevens een 'conceptuele opportuniteit' om de ultieme doelstelling van een IA scherp te stellen, nl. het ondersteunen van de duurzaamheidstransitie (Bond *et al.*, 2013). In een Type II IA staat het leerproces centraal (Jha-Takur *et al.*, 2009), en dit is ook voor het slagen van transitie-experimenten van het allergrootste belang: '*A lot of experiences with sustainability assessment to date can be framed as learning by doing*'. Hoewel de transitieliteratuur het belang van leerprocessen benadrukt, is er vaak onduidelijkheid over de manier waarop dat leerproces materialiseert, en hoe dit moet worden georganiseerd (van de Kerkhof & Wiczorek, 2005). Type II IA kan het kader bieden om dit te realiseren, onder de vorm van een transitie-arena: dit is een netwerk van innovatieve en visionaire actoren die lange-termijn visies en beelden ontwikkelen, die op hun beurt de basis vormen voor transitie-agenda's en transitie-experimenten waarbij gaandeweg steeds meer actoren bij betrokken worden (Loorbach & Rotmans, 2010). Het deliberatieve forum-aspect van transitie-arena's en de vele vrijheidsgraden en noodzakelijke flexibiliteit stemmen overeen met het strategische karakter van Type II IAs. In de praktijk worden transitie-arena's gebruikt om nieuwe ideeën te genereren, om processen (zoals netwerking, leerprocessen, coalitievorming) te ondersteunen, en om bestaande regimes en regime-actoren te beïnvloeden (Loorbach & Rotmans, 2010). Een transitie vordert stapsgewijs: na de organisatie van de transitie-arena, worden er duurzaamheidsvisies ontwikkeld en worden verschillende transitiepaden verkend (o.m. via scenario's) waarna deze geëvalueerd worden – Type II IA kan idealiter het kader zijn voor die verschillende stappen.

De algemene strategie die daarvoor naar voren geschoven wordt om een transitie te beïnvloeden, is om de druk op het regime trachten te verhogen: door niches te versterken, door contradicties in het regime bloot te leggen en daaraan trachten te sleutelen, door landschapstrends onder de aandacht te brengen die bijsturing van regimes vragen – doelstellingen die met behulp van een IA kunnen worden gerealiseerd. Een maximalistische Type II interpretatie van IA is wellicht ook meer geschikt om een trol te kunnen spelen in de verscheidenheid aan transitie management processen (Loorbach & Rotmans' '*surprising diversity of transition management processes*', 2010).

3. Impactanalyse voor DO-transities in de praktijk: focus op Vlaanderen

Doelstelling van dit empirisch gedeelte was om inzicht te krijgen in de bruikbaarheid van de QS als instrument voor impactanalyse voor duurzame ontwikkeling in Vlaanderen. Tevens wilden we aan de hand daarvan verbetervoorstellen formuleren. Als toepassing en voorwerp van impactanalyse werd gekozen voor het "Beleidsplan Ruimte Vlaanderen" (BRV) dat door de Vlaamse Regering wordt voorbereid en dat het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen zal vervangen. Hiervoor werd er op 18

oktober 2013 een workshop “Impactanalyse voor duurzame ontwikkeling als input voor het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen” georganiseerd in nauw overleg met de Vlaamse administratie (Departement Ruimte Vlaanderen en Departement voor het Algemeen Regeringsbeleid – Team Duurzame Ontwikkeling).

3.1 Doelstelling workshop

De workshop had twee doelstellingen:

1) Een inzicht krijgen in de visies van een aantal experts betreffende de duurzaamheid – wat hier verwijst naar het concept van duurzame ontwikkeling – van het BRV. Meerbepaald werd ervoor gekozen om het “Ontwerp van Kernnota” te onderwerpen aan de impactanalyse. Hiermee kadert de workshop binnen actie 38 “Gedragen ruimtelijk planningsproces, gebaseerd op DO” van de Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO) met als doel *“om op regelmatige tijdstippen in het proces [naar het BRV] een reflectie in de vorm van een duurzaamheidsbeoordeling door te voeren.”* (VSDO, 2011).

Voor de resultaten van deze “inhoudelijke” analyse verwijzen we naar het “Verslag Workshop 18 oktober 2013 – Impactanalyse voor duurzame ontwikkeling als input voor het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen” zoals overgemaakt aan het Departement Ruimte Vlaanderen en het Departement voor het Algemeen Regeringsbeleid – Team Duurzame Ontwikkeling. Ze worden dus niet behandeld in deze working paper.

2) Aan de hand van deze toepassing een inzicht verwerven in de bruikbaarheid van de QS als impactanalyse methodiek voor duurzame ontwikkeling voor strategische beleidsdocumenten, zowel naar inhoud als naar proces. In die zin had de workshop een experimenteel karakter.

Tevens beoogden we met het gebruik van de QS de bekendheid van het instrument en het draagvlak ervoor te bevorderen.

3.2 Methodologie

Overeenkomstig actie 38 van de VSDO (VSDO, 2011) bouwt de gekozen methodiek voort op de bevindingen van het Steunpunt Duurzame Ontwikkeling en het Steunpunt Transitie voor Duurzame Ontwikkeling dat de toepassing van duurzaamheidsbeoordeling binnen Vlaanderen theoretisch en via cases tracht uit te werken.

We organiseerden een 2 uur durende interactieve en gestructureerde workshop gebaseerd op de focusgroep methode.

Een focusgroep is een groepsinterview over een specifiek onderwerp (“de focus”) waarbij kenmerkend kwalitatieve data worden verkregen door interactie tussen de verschillende deelnemers, meestal tussen 6 à 10 personen. Hoewel interactie centraal staat wordt consensus niet beoogd (Patton, 2002).

In de workshop was de focus de duurzaamheid – verwijzend naar het concept van duurzame ontwikkeling – van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota aan de hand van de QS (<http://do.vlaanderen.be/QuickscanDO>). De QS omvat verschillende aspecten van duurzame

ontwikkeling ingedeeld aan de hand van 4 pijlers (ecologie, economie, institutioneel en sociaal) gekoppeld aan verschillende groepen. De interactie gebeurde door te werken in groepen.

Heeft het initiatief een effect op...	Voor volgende betrokken partijen...									
	Burgers								Bedrijven	Andere overheden & organisaties
	Kinderen & jongeren	Mensen in armoede	Mensen met een handicap	Gender	Allochtonen	Ouderen	Holebi	Algemeen		
Ecologische pijler										
Klimaat?										
Milieukwaliteit?										
Natuur en biodiversiteit?										
Lokale leefkwaliteit?										
Open ruimte?										
Natuurlijke hulpbronnen & voorraden?										
Sociale pijler										
Werkgelegenheid & topkwaliteit?										
Inkomensongelijkheid?										
Onderwijs?										
Welzijn & volksgezondheid?										
Huisvesting?										
Cultuur & vrijetijdsbesteding?										
Respect voor mensenrechten?										
Mobiliteit?										
Economische pijler										
Investerings & competitiviteit?										
Internationalisering?										
Innovatie?										
Ondernemerschap & KMOs?										
Infrastructuur & logistiek?										
Eco-efficiëntie?										
Institutionele pijler										
Brussel?										
Lokale besturen?										

De workshop werd gefaciliteerd door twee onafhankelijke onderzoekers van het Steunpunt Transitie Duurzame Ontwikkeling (TRADO). Beide namen niet deel aan het inhoudelijke debat maar faciliteerden het proces/verloop in functie van de hoger vermelde doelstellingen.

Aan de workshop namen 10 personen deel. De groep was multi-disciplinair en bestond uit twee grote delen, enerzijds 2 onafhankelijke experten (academici) duurzame ontwikkeling en anderzijds 8 expert-ambtenaren van de Vlaamse overheid uit verschillende beleidsdomeinen (Ruimte Vlaanderen; Economie, Wetenschap & Innovatie; Cultuur, Jeugd, Sport en Media; Welzijn, Volksgezondheid en Gezin; Mobiliteit en Openbare Werken; Gelijke Kansen; Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid – Duurzame Ontwikkeling).

Vooraf werd aan de deelnemers de QS en het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota bezorgd met de bedoeling deze vooraf te lezen.

De workshop zelf kende volgend verloop:

- Inleiding ontwerp Witboek BRV en QS
- Individuele toepassing QS op het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota
- Bespreking individuele resultaten en toepassing QS op het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota in twee subgroepen

Op expliciete vraag van het departement Ruimte Vlaanderen vroegen we de deelnemers te focussen op de socio-economische aspecten van de QS. Maar aangezien het een “holistische” QS betreft en op vraag van enkele deelnemers hebben we de workshop verder “open” opgevat zodat de deelnemers indien gewenst ook hun visie betreffende het ecologische en het institutionele konden geven.

Allereerst werden de deelnemers door de facilitatoren en een medewerk(st)er van het departement Ruimte Vlaanderen ingeleid over het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota, de QS en de doelstellingen en het verloop van de workshop. We benadrukten dat de rapportage anoniem is, dat visies evenwaardig zijn en dat er geen consensus vereist is.

Vervolgens vroegen we de deelnemers om individueel de duurzaamheidsbeoordeling van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota uit te voeren met de QS vanuit hun eigen visie en expertise.

We adviseerden hen daarbij te focussen op die delen van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota en die aspecten van de Quick Scan DO waar ze zelf het meest aansluiting bij vonden, het meeste voeling mee hadden. Dit tevens met de vraag te focussen op het socio-economische maar vrij om hun visie te geven betreffende ecologie en institutioneel. Deelnemers waren niet verplicht voor elk aspect van de QS en/of het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Ontwerp van Kernnota een beoordeling te geven en een resultaat in te vullen. Aangezien de groep multidisciplinair was veronderstelden we dat de individuele resultaten in die zin (deels) complementair zouden zijn.

Nadien hebben we de groep in twee subgroepen verdeeld en gestreefd naar maximale multidisciplinariteit per subgroep. De twee onafhankelijke experten duurzame ontwikkeling werden gespreid over de twee subgroepen. De deelnemers hebben in de subgroepen de individuele resultaten besproken en opnieuw maar dan gezamenlijk de QS ingevuld.

Oorspronkelijk was het de bedoeling om samen met de deelnemers de resultaten van beide subgroepen te vergelijken, debat te voeren en te integreren om één gezamenlijk resultaat te realiseren. De individuele en gezamenlijke oefening vergden echter meer tijd dan verwacht. In overleg met de deelnemers werd afgesproken hiervoor meer tijd te voorzien en de geïntegreerde oefening ex-post uit te voeren. Na afloop hebben wij, onderzoekers, de resultaten van de twee subgroepen geïntegreerd.

Als laatste onderdeel van de workshop beoordeelden de deelnemers het gebruik van de QS aan de hand van een beoordelingsformulier. In het beoordelingsformulier peilden we in een open vraagstelling naar positieve aspecten/sterktes en negatieve aspecten/zwaktes van de QS zowel naar inhoud als naar proces. Er was tevens ruimte voor andere bemerkingen gelaten. Het zijn deze resultaten die we gebruikten om inzicht te verwerven in de bruikbaarheid van de QS als impactanalyse methodiek voor duurzame ontwikkeling voor strategische beleidsdocumenten in Vlaanderen. De resultaten hebben we vervolgens geanalyseerd volgens de principes van “voortdurende vergelijking” en “open codering”. Dit betekent dat we de data systematisch hebben vergeleken en gelijkaardige data hebben gegroepeerd. Een groep data hebben we vervolgens een

naam gegeven die maximaal aansluit bij de kernidee van de groep (Patton, 2002; Strauss & Corbin, 1998).

3.3 Resultaten

Om inzicht te krijgen in de bruikbaarheid van de QS voor strategische beleidsdocumenten bespreken we de resultaten, in overeenstemming met de doelstellingen naar inhoud en proces.

3.3.1 Inhoudelijk

Naar de inhoud van de QS leverde de workshop volgende resultaten op:

1) Optimale(re) afstemming “detail/abstractie niveaus” van QS en beoordelingsvoorwerp

Er dient een optimalere afstemming te zijn tussen het detail of abstractie niveau van de QS of beoordelingskaders ‘tout court’ en het voorwerp van de impactanalyse. De QS werd te gedetailleerd gevonden ten opzichte van het meer abstracte beleidsdocument als voorwerp van de impactbeoordeling. Of omgekeerd werd het voorwerp van de beoordeling te weinig concreet bevonden ten opzichte van het meer gedetailleerde kader dat de QS biedt.

Enkele citaten:

“QS te gedetailleerd ten opzichte van voorwerp beoordeling wat evaluatie niet evident maakt”

“Moeilijker toe te passen op abstract document, document dat niet concreet genoeg is”

2) Integratie DO-dimensie

De QS behartigt de verschillende duurzaamheidsdimensies. Het sociale luik van het luik “economie” dient te worden verstrekt. De QS zou verder kunnen worden aangevuld met een deel “maatschappelijke verantwoord ondernemen (MVO)” en “sociale economie”. Ook dient er meer rekening te worden gehouden met demografische evoluties in de QS. Er is een verschillende visie ten opzichte van de mate dat de QS toelaat de DO-dimensies te integreren. Sommigen vinden de QS hiervoor toereikend anderen niet.

Enkele citaten:

“QS geeft sociale dimensie zichtbaar een plaats ten opzichte van ecologische en economische dimensies”

“Luik economie aanvullen met MVO en sociale economie”

“Sociale luik economie ontbreekt”

“Onderbelicht effecten van demografische evoluties”

“QS laat toe evenwicht te bewaken tussen verschillende DO pijlers”

“Interactie tussen de pijlers is soms zoek”

“Beoordeelt verhouding verschillende DO dimensies niet”

3) Doelgroepen

De indeling naar doelgroepen van de QS werd te specifiek gevonden.

Enkele citaten:

“Betrokken partijen QS op dit niveau niet zo gedetailleerd maken (holebi’s)”

“De opdeling van categorie “burgers” in specifieke doelgroepen was te specifiek voor voorwerp beoordeling -> veel bij algemeen terecht gekomen”

“Algemener maken sommige groepen te specifiek”

“De verifiëring van de QS naar specifieke doelgroepen is meestal te specifiek”

4) Structuur

Enkele suggesties werden gedaan om de structuur van de QS – matrix – te verbeteren. Ten eerste kan bekeken worden of er geen betere vorm is dan de matrix vorm. De QS zou ook meer “open” gemaakt kunnen worden om bijv allerhande opmerkingen toe te kunnen voegen. Ook zo er een manier dienen gevonden te worden om tegenstrijdigheden te kunnen aanduiden en op te nemen in de beoordeling.

Enkele citaten:

“Luik overige opmerkingen”

“Ruimte om tegenstrijdigheden tussen DO-aspecten te benadrukken”

“Eventueel andere structuur dan matrix”

3.3.2 Procesmatig

Betreffende het proces kregen we volgende resultaten:

Forum voor discussie

Het gebruik van de QS is een goede manier om in debat te gaan betreffende de duurzaamheid van het voorwerp van beoordeling. Het is te verwachten dat de discussie verbetert naarmate de deelnemers meer vertrouwd zijn met zowel de QS als het voorwerp zelf. Dit dient dan ook te worden aangemoedigd/voorzien in het proces.

Enkele citaten:

“Goede debatten, interessante discussies, goed forum voor discussie”

“Goede discussie met deelnemers omtrent voorwerp van beoordeling”

“Deelnemers te weinig vertrouwd met voorwerp beoordeling”

Structurering discussie rond DO

De QS is een goed instrument om een DO-discussie te structureren en standpunten te verduidelijken rond de verschillende dimensies.

Enkele citaten:

“QS laat toe discussie te structureren, meer bepaald rond sociale, ecologische en economische pijlers”

“QS laat toe om vanuit verschillende achtergronden eigen standpunten te verduidelijken”

Workshop format

De workshop volgens de focusgroepmethode aangepakt is een goede werkwijze voor debat en discussie. Idealiter vinden er meer dan één workshop plaats om het proces en de beoordeling optimaler te laten verlopen. Zodoende is er meer tijd, geraken deelnemers meer vertrouwd met de QS en het voorwerp van beoordeling, en is er ook ruimte voor terugkoppeling van de subgroepsresultaten binnen de brede groep van deelnemers wat initieel ook de bedoeling was. De workshop werd ook te kort gevonden, meer tijd of meer workshops kunnen soelaas bieden.

Enkele citaten:

“Een workshop is geschikter dan een individuele bevraging of delphi, meerdere nog beter”

“Gebruik QS te nieuw, vervolg WS zou beter resultaat leveren, proces was goed maar vervolgworkshop zou proces verbeteren”

“Kort / Te weinig tijd / Te kort, meer tijd uittrekken voor gedegen QS / Veel op korte tijd maar gecompenseerd door mix van expertises / Meer tijd”

“Waarom geen terugkoppeling met resultaten van de andere groepen?”

Integreert DO in besluitvorming

Het toepassen van de QS is een concrete manier om DO op te nemen in beleid- en besluitvorming. Dit dient te gebeuren op ene moment dat de resultaten van de QS nog mee kunnen worden genomen in het proces. Er werd gesuggereerd dat dit best zo vroeg mogelijk gebeurt in de besluitvorming/beleidsproces. Het dient daarenboven te worden afgestemd met andere elementen van dat proces (bijvoorbeeld Milieu-effectrapportering).

Enkele citaten:

“Doet je bewust stilstaan bij aanwezigheid van DO elementen in voorwerp van beoordeling. Gaat dieper dan: “we moeten rekening houden met duurzaamheid (wat meestal vooral ecologisch wordt ingevuld)””

“Positief om tijdens de redactie van voorwerp beoordeling QS toe te passen / Beter in beginfasen van het proces voorwerp van beoordeling”

“Evenwicht bewaken met SMER”

Overschrijdend denken – perspectief verbredend (disciplines, beleidsdomeinen, visies)

De QS is een goed instrument om multi-/interdisciplinair te denken en te werken. Er dient wel gezorgd worden voor voldoende disciplines (gerelateerd aan DO) en een optimale verdeling ervan in de subgroepen. Hetzelfde geldt voor beleidsoverschrijdend werken en kennis te nemen en om te gaan met verschillende visies.

“OK instrument om multi-disciplinair te werken / Er ontbraken enkele disciplines in groep voor wolwaardig DO-debat te voeren / Multi-disciplinaire expertise bewaken, zorg ervoor dat je alle relevante expertises aan boord hebt”

“Goede gelegenheid om beleidsdomeinoverschrijdend te reflecteren”

“QS laat toe om gericht kennis te nemen van de standpunten van anderen”

“Opent nieuwe perspectieven”

Onafhankelijke experteninput

De deelname van experts werd positief onthaald. Wel dient hun rol beter te worden gedefinieerd. Er dient over gewaakt te worden dat experts onafhankelijk zijn en op die manier kunnen beoordelen.

Enkele citaten:

“Experten gaven waardevolle input”

“Zelfs voor experts is het koffiedik kijken welke impact een maatregel zou hebben”

“Enkel onafhankelijke experts betrekken, geen sectororganisaties/-federaties of NGO’s”

“Duidelijker stellen wat rol experts is”

4. Conclusie & beleidsaanbevelingen

IA is een proces dat socio-technische en maatschappelijke systeemtransities naar duurzame ontwikkeling deels kan ondersteunen. Het kan immers binnen een meer formeel beleidsarrangement de doelstellingen van het transitiedenken (en het 'transitiemanagement') mee helpen verwezenlijken. We identificeerden, op basis van de literatuur en op basis van de piloottoepassing van een concreet IA-voorbeeld (de Vlaamse Quick Scan voor duurzame ontwikkeling), zes aanbevelingen:

Aanbeveling 1: IA dient als een forum voor de interpretatie van duurzame ontwikkeling

- De verscheidenheid aan interpretaties van duurzame ontwikkeling draagt bij aan het vormgeven van IA. Elke ‘mainstream’ interpretatie van duurzame ontwikkeling dient kritisch geanalyseerd en besproken te worden.
- IA zou idealiter een forum moeten zijn om de interpretatieve rekbaarheid van duurzame ontwikkeling - binnen bepaalde grenzen, gedefinieerd door duurzaamheidsprincipes - constructief te gebruiken om de kwaliteit van het beleid te verbeteren.

Aanbeveling 2: De verschillende functies van IA kunnen in verschillende situaties nuttig zijn. Zo kan IA ingezet worden voor:

- Het genereren van informatie;
- Het structureren van complexiteit;
- Een forumfunctie (IA als ruimte voor debat en discussie);
- Het faciliteren en ondersteunen van attitudeveranderingen t.a.v. duurzame ontwikkeling.

Aanbeveling 3: De beleidsimpact van IA is een ruim begrip

- De beleidsimpact van een IA bestaat uit beleidsaanbevelingen, gerealiseerd beleid en veranderingen in discours en attitudes. Hoewel de beleidsimpact niet altijd eenvoudig toe te schrijven is aan de IA, zouden de betrokken actoren de potentiële leereffecten van IA in acht moeten nemen.

Aanbeveling 4: Participatie staat centraal in IA, maar de impact ervan dient kritisch geëvalueerd te worden

- Synergieën tussen ‘citizen knowledge’ en expertenkennis kunnen via een IA gerealiseerd worden, maar dit is geen garantie voor het gebruik van die kennis door beleidsmakers. IA is idealiter een deel van een groter kader aan governance instrumenten voor duurzame ontwikkeling.

Aanbeveling 5: De beperkingen van IA dienen in acht genomen te worden.

- De potentiële en reële beleidsimpact van IA wordt beïnvloed door zijn plaats in het beleidsproces en mag niet overschat worden.
- IA is uiteraard onvoldoende om een duurzaamheidstransitie op te starten. Zijn rol in een duurzaamheidstransitie bestaat er vooral in om een forumfunctie te vervullen, om trade offs transparant te maken, en om een geleidelijke attitudeverandering te stimuleren.

Aanbeveling 6: IAs dienen dynamisch geconceptualiseerd en gerealiseerd te worden

- IAs zijn nooit definitief en nooit absoluut. Het zijn flexibele en adaptieve processen die de dynamische interpretatie van duurzame ontwikkeling erkennen en stimuleren, en inzetbaar moeten kunnen zijn ter ondersteuning van de grote verscheidenheid aan transitie-initiatieven.

Gedeeltelijk kwamen deze aanbevelingen ook spontaan naar voren uit de georganiseerde workshop, onder meer de waardering van de toepassing van de QS als forum voor discussie, het structureren van duurzaamheidsdiscussies, het integreren van duurzaamheid in besluitvorming en het overschrijdend denken. Bij het verder gebruiken van de QS voor strategische beleidsdocumenten identificeerden we volgende **aandachtspunten**:

- 1) zorg voor optimale afstemming detail/abstractieniveau's QS en voorwerp van beoordeling (de doelgroepenclassificatie bijvoorbeeld werd als te detaillistisch beschouwd);
- 2) verdere aandacht dient te worden besteed aan verfijning en integratie van DO-dimensies;
- 3) mogelijks kan de structuur van de QS – de matrix – bijgestuurd worden (bv. mindmap);
- 4) zorg voor voldoende kennis deelnemers van QS en voorwerp beoordeling;
- 5) voorzie voldoende tijd (eenmalig of door meerdere trefmomenten) en
- 6) besteed voldoende zorg aan de samenstelling van de beoordelingsgroep (o.a. multidisciplinair, beleidsoverschrijdend, onafhankelijke experts).

5. Bibliografie

Block, T. & Paredis, E. 2013. Urban development projects catalyst for sustainable urban transformations: the need for entrepreneurial political leadership. *Journal of Cleaner Production* 50: 181–188.

Bond, A. & Morisson-Saunders, A. 2010. Transition challenge for sustainability assessment. Paper presented at the 2010 Annual Conference of the International Association for Impact Assessment. Geneva, Switzerland.

Bond, A., Morrison-Saunders, A. & Pope, J. 2012. Sustainability assessment: the state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal* 30: 53-62.

Cashmore, M. 2004. The role of science in environmental impact assessment: process and procedure versus purpose in the development of theory. *Environmental Impact Assessment Review* 24: 403-426.

Dryzek, J.S. 2005. *The Politics of the Earth. Environmental Discourses.* Oxford University Press.

Geels, F. 2002. Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and case study. *Research Policy* 31: 1257-1274.

Grin, J. 2010. Understanding transitions from a governance perspective. In Grin, J., Rotmans, J. & Schot, J. (eds.), *Transitions to sustainable development. New directions in the study of long term transformative change*, Routledge, New York.

Hacking, T. & Guthrie, P. 2008. A framework for clarifying the meaning of triple bottom line, integrated and sustainability assessment. *Environmental Impact Assessment Review* 28: 73-89.

Hertin, J., Turnpenny, J., Jordan, A., Nilsson, M., Russell, D. & Nykvist, B. 2009. Rationalising the policy mess? Ex ante policy assessment and the utilization of knowledge in the policy process. *Environment and Planning A* 41 (5): 1185-1200.

Holder, J. 2004. *Environmental Assessment: The Regulation of Decision-Making.* Oxford University Press. United Kingdom.

Hugé, J. 2008. *Duurzaamheidsbeoordeling in het beleidsproces.* Working Paper N° 5. Steunpunt Duurzame Ontwikkeling. Vrije Universiteit Brussel.

Hugé, J. 2009 a. Sustainability assessment: a tool to support energy transitions? Presentation at the 'Seminar at the Kiev European Business Association: 'Belgian Day of the Kiev Green Week'. Kiev, Ukraine, 20 March 2009. <http://www.eba.com.ua/news/show/2009/03200930.html>

Hugé, J. 2009 b. Institutionele context van duurzaamheidsbeoordeling: naar een Vlaamse impactanalyse. Working Paper N° 13 van het Steunpunt Duurzame Ontwikkeling. www.steunpunto.be

Hugé, J. 2012. *Are we doing the right things the right way ? Discourse and practice of sustainability assessment in North & South.* Doctoral thesis. ISBN 978 90 5718 118 4. Brussels University Press.

- Hugé, J., Waas, T., Koedam, N., Dahdouh-Guebas, F. & Block, T. 2013. A discourse-analytical perspective on sustainability assessment: interpreting sustainable development in practice. *Sustainability Science* 8: 187-198.
- Hugé, J. & Waas, T. 2011. Converging impact assessment discourses for sustainable development: the case of Flanders, Belgium. *Environment, Development & Sustainability* 13: 607-626.
- Jha-Thakur, U., Gazzola, P., Peel, D. Fischer, T. & Kidd, S. 2009. Effectiveness of strategic environmental assessment – the significance of learning. *Impact Assessment and Project Appraisal* 27: 133-144.
- Kasemir, B., Jäger, J., Jaeger, C.C. & Gardner, M.T. 2003. *Public Participation in Sustainability Science – A Handbook*.
- Köhler, J., Whitmarsh, L., Nykvist, B., Schilperoord, M., Bergman, N. & Haxeltine, A. 2009. A transitions model for sustainable mobility. *Ecological Economics* 69: 2985-2995.
- Lele, S. 1991. Sustainable development: a critical review. *World Development* 19: 607-621.
- Loorbach, D. & Rotmans, J. 2010. The practice of transition management: examples and lessons from four distinct cases. *Futures* 42: 237-246.
- Lotze-Campen, H. 2008. The role of modelling tools in Integrated Sustainability Assessment (ISA). *International Journal of Innovation and Sustainable Development* 3: 70-92.
- Markard, J., Raven, R. & Truffer, B. 2012. Sustainability transitions: an emerging field of research and its prospects. *Research Policy* 41: 955-967.
- Meadowcroft, J. 2011. Engaging with the politics of sustainability transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1: 70-75.
- Ness, B., Urbel-Piirsalu, E., Anderberg, S. & Olsson, L. 2007. Categorising tools for sustainability assessment. *Ecological Economics* 60: 498-508.
- Paredis, E. & Block, T. 2013. The art of coupling. Multiple streams and policy entrepreneurship in Flemish transition governance processes. Working Paper Steunpunt TRADO. <https://steunpunttrado.be/publicaties>
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousands Oaks, Sage.
- Pope, J., Annandale, D. & Morrison-Saunders, A. 2004. Conceptualising sustainability assessment. *Environmental Impact Assessment Review* 24: 595-616.
- Pope, J. 2006. What's so special about sustainability assessment? Editorial. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management* 8: v-x.
- Rotmans, J. 2006. Tools for Integrated Sustainability Assessment: A two-track approach. *The Integrated Assessment Journal* 6: 35-57.
- Runhaar, H.A.C. & Driessen, P.P.J. 2007. What makes strategic environmental assessment successful environmental assessment? *Impact Assessment and Project Appraisal* 25: 2-14.

Runhaar, H. 2009. Putting SEA in context: a discourse perspective on how SEA contributes to decision-making. *Environmental Impact Assessment Review* 20: 200-209.

Sinclair, A.H., Diduck, A. & Fitzpatrick, P. 2007. Conceptualizing learning for sustainability through environmental assessment: critical reflection on 15 years of research. *Environmental Impact Assessment Review* 28: 415-428.

Söderbaum, P. 2007. Issues of paradigm, ideology and democracy in sustainability assessment. *Ecological Economics* 60: 613-626.

Strauss, A. & Corbin, J. 1998. *Basics of Qualitative Research Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (2nd edition). Sage Publications. London.

Vanclay, F. 2003. International Principles for Social Impact Assessment. *Impact Assessment and Project Appraisal* 21: 5-12.

Van de Kerkhof, M. & Wieczorek, A. 2005. Learning and stakeholder participation in transition processes towards sustainability: methodological considerations. *Technological Forecasting & Social Change* 72: 733-747.

Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO) (2011) - <http://do.vlaanderen.be/beleid/vlaams-beleid/vlaamse-strategie-duurzame-ontwikkeling>

Waas, T., Verbruggen, A. & Wright, T. 2010. University research for sustainable development: definition and characteristics explored. *Journal of Cleaner Production* 18: 629-636.

Waas, T., Hugé, J., Verbruggen, A. & Wright, T. 2011. Sustainable development: a bird's eye perspective. *Sustainability* 3: 1637-1661.

Weaver, P.M & Rotmans, J. 2006. *Integrated Sustainability Assessment: What? Why? How?* MATISSE Working Paper 1.

Whitmarsh, L. & Nykvist, B. 2008. Integrated Sustainability Assessment of mobility transitions: stimulating stakeholders' visions of and pathways to sustainable land-based mobility. *International Journal of Innovation and Sustainable Development* 3: 115-127.